

Georg-Eckert-Institut BS78

1 101 370 2

NEMZETI ALAPTANTERV

második fogalmazvány

EMBER ÉS TÁRSADALOM

Dydyk István, Kemény István, Kocsis Gyulafehér, Kovács István,
Kovács László, Kovács Péter, Kóvács István, Varga Zoltán,
Varga Zoltán

Vitaanyag

FIGYELM!

Ez a vitaanyag a Nemzeti Alaptanterv első kiadásának melléklete. Az elkészítését a Nemzeti Alaptanterv kidolgozásának keretében végezték. A vitaanyag célja az Alaptanterv kidolgozásának támogatása és a Nemzeti Alaptanterv első kiadásának megvalósításának elősegítése.

Az alaptanterv feladatai a következők:

I. Az alaptanterv első kiadásának, illetve a további kiadások előkészítésének támogatása. Ennek célja az Alaptanterv kidolgozásának elősegítése, a vitaanyag elkészítésének támogatása, a vitaanyag megvalósításának elősegítése, a vitaanyag megvalósításának támogatása, a vitaanyag megvalósításának támogatása.

II. A vitaanyag első kiadásának, illetve a további kiadások előkészítésének támogatása. Ennek célja az Alaptanterv kidolgozásának elősegítése, a vitaanyag elkészítésének támogatása, a vitaanyag megvalósításának elősegítése, a vitaanyag megvalósításának támogatása, a vitaanyag megvalósításának támogatása.

Budapest
1991. április

H
Z-12
(1,91)2

Nemzeti alaptanterv. - Budapest : o. V.
Dt. Titelübers.: Nationaler Grundlehrplan

Z-12(1,91)2

2. Ember és társadalom : vitaanyag / [szerk: Szebenyi Péter. Közrem.: Balla
Árpád ...]. - 1991. - 18 S.
Dt. Titelübers.: Mensch und Gesellschaft : Diskussionsstoff

92/1174

SyK: Lehrpläne

EMBER ÉS TÁRSADALOM

Vitaanyag

Budapest
1991. évi

A szerkesztőbizottság véleménye

A szerkesztőbizottság az Ember és társadalom műveltségi terület tantervének készsége, képességek, attitűdök fejezetével egyetért, a tartalmakra vonatkozó felsorolásokat azonban túl részletezőnek tartja. Ezért kéri a kollégákat, hogy gondosan mérlegeljék, mi az ami ebből az alpműveltség sérelme nélkül elhagyható.

Ballér Endre–Báthory Zoltán–Nagy József

Szerkesztette: Szebenyi Péter

Közreműködtek: Balla Árpád, Balázs István, Bihari Péter, Bohár András,
Gyapai Gábor, Kamarás István, Kenéz Gyözőné, Knausz Imre,
Kojanitz László, Lukács Péter, Szabó Ildikó, Vajda Zsuzsa,
Varajti Károly

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

92/1174

FIGYELEM!

Kérjük, ne felejtse el, hogy az *alaptanterv* nem a régi értelemben vett *tanterv*. Azt tanácsoljuk, hogy mielőtt ennek a műveltségi területnek a tervezetét elolvassa és bírálja, gondosan tanulmányozza át a Nemzeti Alaptantervhez írt BEVEZETŐT.

Az alaptanterv fontosabb jellemzői a következők:

1. Az alaptanterv nem tantárgyakat, hanem műveltségi területeket tartalmaz. Ennek alapján az iskola pedagógusai állítják össze a saját iskolájuk igényeihez és szükségleteihez illeszkedő *tantárgyi rendszert*. Ehhez a munkához segítséget jelent a pedagógiai programok, tankönyvek, taneszközök piaca, kínálata.
2. A tananyagot az alaptanterv nem évfolyamok szerint, hanem két szinten fejt ki. Ebből következően az évfolyamonkénti *óratervet* is az iskolában dolgozzák ki.
3. Az *elemi szint* az első hat évfolyam, az *alapszint* a további négy évfolyam anyagát tartalmazza.

H

2-12(1,91)2

Bevezetés

A Nemzeti Alaptanterv az Ember és társadalom műveltségi területet másként kezeli, mint a korábbi tantervek. Ahogyan elnevezése is tükrözi, az emberrel nemcsak mint társadalmi lényvel, hanem mint egyénnel, mint önálló személyiséggel is foglalkozik. Ennek megfelelően nem csupán társadalmi ismereteket, hanem emberismeretet is tartalmaz.

Az **Emberismeret** betekintést ad a test és a lélek bonyolult viszonyába, az ember fő jellemzőibe, az **Erkölc-** és a **Vallásismeret** pedig főként a tanulók erkölcsiségének alakításához kíván hozzájárulni. A Nemzeti Alaptantervben körvonalazott erkölcsstan a humanista etika talaján áll, a vallásismeret — figyelembe véve, hogy Európában élünk — a görög, a zsidó és a keresztény hagyomány bemutatását helyezi előtérbe.

A **Társadalmi ismeretek** — integrálva a közgazdaságtan, a szociológia, a politológia, az állam és a jog néhány nevelési szempontból megkülönböztetett fontosságú elemét — egyrészt terjeszteti hivatottak a fiatalok társadalmi tájékozottságát és tájékozódási képességét; másrészt alapot adnak a demokratikus közéletben való tudatos részvételre. A társadalomismeret egyik oldala a jelenismeret, a másik a múltismeret.

A **Történelem** — mint múltismeret — gyökereket, identitást és egyben példákat nyújt a fejlődő egyén számára, a társadalom „kollektív memóriája”-ként egyik legfontosabb alapja a nemzeti és európai azonosságtudatnak. De a történelemből az is kitűnik, hogy a népek és nemzetek kölcsönösen egymásra vannak utalva, s a kölcsönös függőség átfogó világtörténelmi látásmódot kíván, egyben a különbségeknek, a kultúrák sajátos értékeinek elismerését, tiszteletben tartását. Ugyanakkor az európai kultúrához való tartozásunk különös jelentőséget ad az európai szemlélet fejlesztésének.

Az **Ember és a társadalom műveltségi blokk** sajátos feladata, hogy megismertesse a tanulókat a területéhez tartozó alapvető tényekkel, jelenségekkel, fogalmakkal, összefüggésekkel, és egyben kialakítsa bennük azokat a képességeket és készségeket, amelyek az ember (önmaguk és mások), valamint az emberi kisközösségek és a társadalom megértéséhez nélkülözhetetlenek. Ennek érdekében fejlesztenie kell az Ember és a társadalom műveltségi területtel kapcsolatos ismeretek megszerzésének és kezelésének képességeit; a tanulók történelmi-társadalmi idő- és térszemléletét; valamint önismeretüket és azokat az attitűdöket, amelyek lehetővé teszik mások gondolatainak, érzéseinek, helyzetének megértését.

A fejlesztés fő követelményei az alábbiak:

Követelmények

I. KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK, ATTITÚDOK

1. Ismeretszerzési és feldolgozási képességek

Elemi szint

EK1.1. Ismeretek szerzése az emberről és a társadalomról saját tapasztalatokból, megfigyelésekből, valamint hallás és olvasás útján egyszerű történetekből, leírásokból, számszerű adatokból, képekből, fotókból, filmekből, a rádióból, a televízióból, múzeumi kiállításokból stb.

EK1.2. A történelmi-társadalmi valóság és az elképzelések (mesék, mondák, fikciók) közötti különbségek felismerése.

EK1.3. Különböző ismeretforrásokból válaszok keresése az emberre, a társadalomra, a történelemre vonatkozó egyszerű kérdésekre, és a válaszokból elemi következtetések levonása.

EK1.4. Legyen képes a tanuló az emberrel és a társadalommal kapcsolatos kérdéseket feltenni! Szokjon hozzá, hogy megkérdezze: Honnan tudjuk ezt? Miért van ez így?

Alapszint

AK1.1. Tudjon ismereteket meríteni saját emberi-társadalmi környezetéből, a sajtóból, statisztikai táblázatokból, grafikonokból, diagramokból, térképekből, törvényrészletekből, elbeszélő történelmi forrásokból stb. Legyen képes szövegek, ábrák, térképek, táblázatok stb. információtartalmát saját szavaival elmondani, értelmezni.

AK1.2. Az igazolt tények és a vélemények közötti különbségek felfogása, annak megértése, hogy az elfogultság, a részrehajlás erősen torzíthatja az emberi-történelmi-társadalmi információkat.

Azoknak a legfontosabb ismeretforrásoknak a kiemelése, amelyekben a tárgyalt témákhoz tartozó információk vannak, és azokból következtetések levonása.

AK1.3. Az emberi megnyilvánulások és a társadalmi, történelmi jelenségek okainak keresése, a kérdésfeltevés: Miért viselkedik valaki így vagy úgy? Milyen politikai, gazdasági, személyes, vallási stb. mozgatórugói vannak (vagy voltak) a megismert helyzetnek, eseménynek? Mi a szerepe benne egy-egy személynek, pártnak vagy csoportnak?

AK1.4. *Annak megértése, hogy a történelmi-társadalmi ismeretforrások eredetileg különböző célokból jöttek létre, s felhasználásuk során, forrásértékük megítélésekor ezt*

*feltétlenül figyelembe kell venni; a forrásokban megnyilvánuló részrehajlás és propaganda felismerése.**

AK1.5. Személyek, helyzetek, események, intézmények értékelése. Az értékítéletek indokolása.

2. Tájékozódóképesség az időben

Elemi szint

EK2.1. Konkrét képzetek az évről, az évtizedről, valamint az emberöltőről, a generációról a családban; különbségtétel a jelen, a múlt és a régmúlt között.

EK2.2. Tudja a tanuló, hogy a tanult események közül melyik történt előbb, melyik később; tudja a feldolgozott eseményeket helyes időrendben elbeszélni!

EK2.3. Ismerje nemzeti és állami ünnepeink évszámait, és legyen képes azokat az időszalagon önállóan elhelyezni!

EK2.4. Tudjon saját életéről egyszerű idővonalat, családjáról „képes családfát” és „családi időszalagot” készíteni!

Alapszint

AK2.1. Konkrét képzetek az évszázadról és az évezredről; a Kr.e. (i.e.) és a Kr.u. (i.sz.) fogalmak és kifejezések ismerete, egyszerű kronológiai számítások; nagy történelmi korok neve és egymásutánja (őskor, ókor, középkor, újkor és a kisebb korszakok neve és egymásutánja (például Árpád-kor, a Hunyadiak kora stb.); különbségek és egybeesések a nagy világtörténelmi korok és a hazai történelem korszakai között.

AK2.2. Tudja a tanuló, hogy a társadalmi élet különböző területein, a különböző kontinenseken és országokban végbement események és folyamatok közül melyik történt előbb, melyik később, és melyek történtek körülbelül egyidejűleg; legyen képes a tanult társadalmi-történelmi jelenségeket ennek megfelelően ismertetni!

AK2.3. Tudja az alább felsorolt kötelező évszámokat, és legyen képes elhelyezni ezekhez viszonyítva a többi eseményt is a megfelelő században, egyes esetekben évtizedekben.

Kötelező évszámok:

az egyiptomi állam kb. 5000 évvel ezelőtt alakult ki, Athén virágkora az i.e. 5. században volt, a barbárok i.sz. 476-ban foglalták el Rómát, a honfoglalás 895-ben kezdődött el, a középkori államok Európában az 5. és 10. sz. között alakultak ki, a Magyar Királyság 1000 körül Szent István uralkodása idején jött létre, 1222 — Aranybulla, 1241—

* Az általános iskola 8. osztályát meghaladó követelményeket dőltbetű jelzi.

1242 — tatárjárás, 1456 — a nándorfehérvári diadal, 1514 — a Dózsa vezette parasztháború, 1526 — a mohácsi csata, 1492 — Amerika felfedezése, 1517 — a reformáció kezdete, 1541 — Buda török kézre kerül, 1686 — Buda visszavétele, 1703–1711 — a Rákóczi-szabadságharc, 1776 — az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat, 1789 — a francia forradalom kezdete, 1848 — forradalmak Európában, 1848. március 15. — a pesti forradalom kirobbanása, 1849. április 14. — Függetlenségi Nyilatkozat, 1849. október 6. — az aradi tizenhárom kivégzése, 1867 — a kiegyezés, 1914–1918 — az első világháború, 1917 — az oroszországi forradalmak, 1918–1919 forradalom Magyarországon, 1920 — a párizsi békekonferencia, a trianoni béke, 1939–1945 — a második világháború, 1941 — a Szovjetunió megtámadása, Magyarország bekapcsolódása a világháborúba, 1945 — az ENSZ megalakulása, 1945–1948 — a koalíciós időszak Magyarországon, 1948–1956 — a „sztálini rendszer” Magyarországon, 1956. október 23. — forradalom és szabadságharc Magyarországon.

AK2.4. Különböző kronológiai táblázatok használata.

AK2.5. *Értse a tanuló, hogy az emberi életnek és a társadalmi–történelmi folyamatoknak különböző korszakai, illetve típusai vannak, és ennek megfelelően eltérő az ütemük is (más az ütemük például a nyugodt és a viharos éveknek, a békés építő korszakoknak és a forradalmaknak).*

AK2.6. *Értse, hogy bizonyos dolgok és eszmék mást jelentenek különböző helyeken és időben (például a hadsereg a középkorban és a jelenben, a nacionalizmus eltérő korokban és országokban), s ezt vegye figyelembe értékelésükkor!*

AK2.7. *Kronológiai táblázatok készítése különböző szempontok szerint (például kulturális események, fontosabb politikai események egymásutánja, illetve egyidejűsége alapján).*

3. Tájékozódóképesség a térben és a földrajzi környezetben

Elemi szint

EK3.1. A fő- és mellékvilágtájak ismerete; a felszín, a vízrajz, a települések, az országok és az országhatárok, az utak felismerése a térképen, az elemi térképolvasás képessége.

EK3.2. Annak megértése, hogy a földrajzi környezet hat az emberek életére, szokásaira.

EK3.3. Egyszerű alaprajzok és vázlatok készítése.

EK3.4. A lakóhely és Magyarország felismerése a térképen.

Alapszint

AK3.1. Különböző jellegű és méretarányú térképek olvasása, helymeghatározás a szélességi és hosszúsági körök segítségével.

AK3.2. Távolságok és időtartamok becslése térképeken.

AK3.3. Tudja a tanuló, hogy a földrajzi környezet miként hatott egy-egy történelmi esemény kimenetelére (például a háborúkban a domborzat, az időjárás), és hogyan befolyásolja egy-egy ország fejlődését, gazdasági életét!

AK3.4. Egyszerű földrajzi és történelmi térképek rajzolása.

AK3.5. *A természeti-földrajzi tényezők eltérő szerepének és súlyának értékelése különböző időszakokban és térségekben a gazdaság és társadalom változásaiban és az életmód alakításában.*

AK3.6. *Annak megértése, hogy mit jelent a világ társadalmi-gazdasági közeledése, a történelmi tér „szűkülése”.*

4. Önismeret és mások megértése (empátia)

Elemi szint

EK4.1. Ismerje személyiségének értékes vonásait és gyengéit, tudja, hogy az ember képességei, tulajdonságai fejleszthetők!

EK4.2. Értse meg, hogy az emberek különböznek egymástól, de emberségében mindenki egyenrangú!

EK4.3. Tudja, hogy az emberek gyakorta különbözőképpen értékelik a jelent és a múltat: mást tartanak jónak, illetve rossznak!

EK4.4. Legyen képes beleképzelni magát mások helyzetébe és szemléletesen rekonstruálni (például szerepjáttékkal) egy múltbeli vagy nemrég történt szituációt!

EK4.5. Szokjon hozzá mások véleményének meghallgatásához és figyelembevételéhez!

Alapszint

AK4.1. Legyen tudatában annak, kikhez és hogyan kapcsolódik, mit jelent számára családhoz, ifjúsági közösséghez, egyházhoz, nemzetéhez tartozni!

AK4.2. Értse, hogy az egyes emberek, embercsoportok és népek sajátos körülményei és hagyományai hatással vannak arra, hogyan szemlélik és ítélik meg a múlt és napjaink történéseit és jelenségeit!

AK4.3. Fogja fel, hogy a különböző nézőpontok nem feltétlenül zárják ki egymást (lehet valami egyik szempontból jó, másik szempontból rossz)!

AK4.4. Viseltessen empátiával és türelemmel más emberek, kultúrák, más népek, nézetek és hitek iránt!

AK4.5. Legyen képes figyelembe venni a tőle eltérő álláspontot képviselő és esetleg számára nem rokonszenves emberek nézőpontját is!

AK4.6. Értse meg, hogy az emberek és a népek kölcsönösen egymásra vannak utalva, és ezért közös érdekük a közöttük levő különbségek elfogadása, s az egyes kultúrákban lévő sajátos értékek megbecsülése!

AK4.7. *Legyen képes áttekinteni, milyen választási lehetőségei voltak valamely személyiségnek egy adott helyzetben!*

AK4.8. *Értse meg a személyes szempontokat egy-egy kritikus emberi-társadalmi szituációban!*

II. TARTALMAK

I. Emberismeret

Az Emberismeret cím alá foglaltak tárgyalásakor mindvégig két vezető szempontot ajánlatos figyelembe venni:

- a) az ismeretszerzés erősítse a tanulók önismeretét, segítse önfejlesztésüket;
- b) járuljon hozzá mások megértéséhez és a másság elfogadásához.

Elemi szint

ET1.1. Testünk és lelkünk.

ET1.2. Mi a különbség az emberek és az állatok tanulása és „beszéde” között?

ET1.3. Milyen vagyok én? S milyenek mások? (Külső és belső különbségek.)

ET1.4. Az érzelmek (szeretet, félelem, indulatosság, erőszakosság stb.).

ET1.5. A barátság. Fiúk és lányok.

Alapszint

TANULÁS-GONDOLKODÁS-ÉRTELEM

AT1.1.1. A tanulás fajtái. Tudatos tanulás (figyelem, értékelés, felfogás, bevésés, megjegyzés).

AT1.1.2. A gondolkodás és a beszéd.

AZ ÉRZELMI ÉLET

AT1.2.1. Értelem és érzelem, *tudatos és tudattalan*.

AT1.2.2. *A frusztráció és következményei.*

AT1.2.3. Az empátia.

AT1.2.4. Előítéletek.

AT1.2.5. Érettség: önállóság, önuralom.

A SZEMÉLYISÉG

AT1.3.1. Különböző vélemények az öröklődésről, a környezeti hatásokról és az egyén szerepéről személyisége alakításában.

AT1.3.2. *Személyiség típusok.*

AT1.3.3. A másság és elfogadása.

AT1.3.4. A felelősség.

A SZOCIALIZÁCIÓ

AT1.4.1. A magatartás fejlődése a társadalmi környezetben (megerősítés–elutasítás).

AT1.4.2. Az értékek és a normák szerepe a magatartás fejlődésében.

AT1.4.3. *A szociális érettség — felnőtté válás.*

AT1.4.4. A deviáns viselkedés.

2. Erkölcsismeret

Az erkölcs tanításának kettős funkciója van:

- a) A tanulók bevezetése az alapvető humanista erkölcsi elvek és normák ismeretébe;
- b) segítségnyújtás saját erkölcsiségük alakításához.

Elemi szint

ET2.1. Jó és rossz, helyes és helytelen cselekedetek.

ET2.2. A lelkiismeret.

ET2.3. Mit nem szabad és mit nem illik tenni?

ET2.4. A játékszabályok megtartása.

Alapszint

AT2.1. Változó és állandó, eltérő és általános erkölcsi értékek és normák. Erkölcs és erkölcsösség.

AT2.2. Erkölcsi megítélés. (Hagyomány, szokás, norma. Szándék és következmény.) Erkölcsi szabály és jogszabály.

AT2.3. Az erkölcsi döntések meghatározottsága és szabadsága, az egyén erkölcsi önállósága. Konformizmus és nonkonformizmus.

AT2.4. Lelkiismeret és kötelességtudat. Énesség és önösség.

AT2.5. Erkölcs és hit; közösségi és egyénpontú erkölcs; *utópisztikus és reális ideálok*. Értékválasztás és értékválság. Meggyőződés.

AT2.6. A humanista erkölcs, a bizalom és az emberi szolidaritás.

AT2.7. *A nemiség erkölcsi megítélése.*

AT2.8. Erkölcs és etikett.

3. Vallásismeret

A különböző vallások ismertetése során essék szó:

- a) a vallás megjelenési formáiról (szent helyek, tárgyak, írások, szertartások stb.);
- b) a vallási meggyőződésekről (isten, teremtés, kinyilatkoztatás, túlvilág stb.);
- c) a vallások erkölcsi tartalmáról és
- d) hatásukról a mindennapi életben és a művészetekben.

Elemi szint

ET3.1. Történetek, mítoszok, legendák a különböző vallásokból, különös tekintettel a görög, a római, a zsidó és a keresztény vallásra. Ezek történeti háttere.

Alapszint

VALLÁSOK A MÚLTBAN ÉS A JELENBEN

AT3.1.1. A természeti népek hitvilága, szertartásai, vallási vezetői.

AT3.1.2. A zsidó egyistenhit.

AT3.1.3. A görög és a római istenek.

AT3.1.4. A kereszténység megszületése.

AT3.1.5. A Kelet és a Nyugat kereszténysége.

AT3.1.6. A reformáció és ellenreformáció.

AT3.1.7. Napjaink vallási sokszínűsége.

A FŐBB VALLÁSOK HAZÁNKBAN

AT3.2.1. A zsidó és a keresztény vallások közös szentírása: az Ószövetség.

AT3.2.2. Zsidó ünnepek és vallási szokások.

AT3.2.3. A kereszténység közös szentírása: az Újszövetség.

AT3.2.4. Keresztény ünnepek és vallási szokások.

AT3.2.5. A római katolikus vallás.

AT3.2.6. A görög keleti és a görög katolikus vallás.

AT3.2.7. Az evangélikus vallás.

AT3.2.8. A református vallás.

4. Társadalmi ismeretek

A társadalmi jelenségek vizsgálata, elemzése során arra kell törekedni, hogy a tanulók reális és sokoldalú képet nyerjenek:

a) egyrészt az általános összefüggésekről és elméleti fogalmakról, másrészt az itt és most létező valóságos társadalmi mozgásokról;

b) a magyar és európai viszonyokról és a mienktől eltérő kultúrákról;

c) a társadalmi jelenségekben megnyilvánuló kontinuitásról (az értékörző tendenciákról) és a változásokról;

d) legyenek tisztában a fiatalok a demokratikus életviszonyok társadalmi, politikai, jogi alapjaival, és fejlődjön törvény- és jogtiszteletük;

e) értsék, miért fontos, hogy a demokratikus társadalomban élő szabad egyéniségek a közügyekkel is foglalkozzanak.

Elemi szint

A GAZDASÁG

ET4.1.1. A lakóhely földrajzi és gazdasági környezete. Gazdasági ágak, vállalatok a környéken.

ET4.1.2. Az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem a hírközlés, a posta, a közlekedés, a pénzügyintézetek és néhány jellegzetes foglalkozás a lakóhelyen .

ET4.1.3. Megfigyelés, tapasztalatszerzés a boltban és a piacon (adás-vétel, áru, pénz).

ET4.1.4. A család gazdálkodásában való „részvétel”.

TÁRSADALMI CSOPORTOK

ET4.2.1. A család: közelebbi és távolabbi rokonok.

ET4.2.2. Az emberek, a családok nálunk és máshol a világon. (Mi a hasonló és mi a különböző?)

ET4.2.3. Különböző etnikumokhoz tartozó emberek a lakóhelyen és környékén. Határainkon kívül élő magyarok (rokonok, ismerősök stb.).

ET4.2.4. Társadalmi egyenlőtlenségek (szegények és gazdagok).

ET4.2.5. Mit jelent az ember számára a haza és a nemzet?

A POLITIKA

ET4.3.1. Hogyan védhetjük a magunk és mások érdekeit?

A véleménynyilvánítás és a vita kulturált formái.

Tisztségviselők az iskolában.

ET4.3.2. Választás, szavazás az iskolában és a felnőtt társadalomban.

ET4.3.3. Mivel foglalkoznak a városházán, a polgármesteri hivatalban és az országgyűlésen?

AZ ÁLLAM

ET4.4.1. A lakóhely középületei és a bennük folyó munka (iskola, orvosi rendelő, mentők, tűzoltók, rendőrség, helyi hatóságok stb.).

ET4.4.2. A megye (a község, a város) címere, zászlója.

ET4.4.3. Hazánk, a Magyar Köztársaság. Az ország határai, himnusza, nemzeti zászlója, címere, ereklyéi, nemzeti és állami ünnepei, emlékhelyei. Az ország megyéi, fővárosa és fontosabb városai.

ET4.4.4. Honvédségünk.

A JOG

ET4.5.1. Igazság és igazságtalanság, jogosság és jogtalanság, jutalom és büntetés. Szokások és törvények.

ET4.5.2. Az iskolába járás kötelezettsége, az iskola működési szabályai, a tanulók jogai és kötelességei.

ET4.5.3. A cserék elemi szabályai.

ET4.5.4. A közlekedési szabályok.

AZ EMBERISÉG GLOBÁLIS PROBLÉMÁI

ET4.6.1. Miért rossz a háború, és miért jó a béke? Milyen károkat okoz a vandalizmus a mindennapi életben?

ET4.6.2. A világ gazdag és szegény országai.

ET4.6.3. Mit tehetünk környezetünk tisztasága, védelme érdekében?

Alapszint

A GAZDASÁG

- AT4.1.1. Gazdaság-gazdálkodás, gazdasági tevékenységek.
- AT4.1.2. Áru, piac, pénz, kereslet és kínálat, áruhiány és árubőség, az ár, az infláció.
- AT4.1.3. Gazdálkodás a háztartásban.
- AT4.1.4. Vállalkozás-vállalkozók (nyereség, veszteség, kockázat).
- AT4.1.5. *A vállalatok és a pénzintézetek fajtái.*
- AT4.1.6. *Munkaviszony, a munkáltatók és a munkavállalók kapcsolatrendszere.*
- AT4.1.7. A helyi (községi, önkormányzati) gazdálkodás: bevételek és kiadások.
- AT4.1.8. A nemzetgazdaság: a nemzeti jövedelem és forrásai, az adók, a nemzeti vagyon. A nemzeti jövedelem felhasználása.
- AT4.1.9. Állami költségvetés: bevételek és kiadások. A külföldi hitelek.
- AT4.1.10. Magyarország nemzetgazdaságának jellemzői, eredményei és nehézségei.
- AT4.1.11. A világgazdaság. Gazdasági rendszerek: tervgazdaság, piacgazdaság, vegyes gazdaság.
- AT4.1.12. A kontinensek gazdaságainak jellemzői, a kiemelkedő jelentőségű országok gazdaságának áttekintése.
- AT4.1.13. Külgazdasági kapcsolatfajták: külkereskedelem, *kooperáció, vegyesvállalatok, gazdasági integrációk.*

TÁRSADALMI CSOPORTOK

- AT4.2.1. A család mint a társadalom alapsejtje. Helye, szerepe a különböző korokban és kultúrákban. Házasság és válás a mai Magyarországon.
- AT4.2.2. A társadalom rétegződése — társadalmi mobilitás.
- AT4.2.3. Jövedelmi és vagyoni különbségek. Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok. Munkanélküliség. Különböző társadalmi csoportok életmódja.
- AT4.2.4. A településformák közötti különbségek. Az urbanizáció.
- AT4.2.5. A társadalom életkor szerinti csoportjai.
A népesedési helyzet. A nők helyzete.
- AT4.2.6. A társadalom nemzeti-nemzetiségi, etnikai csoportjai. Más országokban élő magyarok.
- AT4.2.7. A főbb vallásfelekezetek.
- AT4.2.8. A haza és a nemzet.

AT4.2.9. Társadalmi beilleszkedési zavarok: alkoholizmus, kábítószer, bűnözés, öngyilkosság.

A POLITIKA

AT4.3.1. Érdék, érdekképviselő, érdekegyeztetés.

AT4.3.2. Az érdekkifejezés és a véleménynyilvánítás demokratikus fórumai és formái.

AT4.3.3. Egypártrendszer és többpártrendszer.

AT4.3.4. Választások, népszavazás.

AT4.3.5. *Egyesületek, szervezetek, mozgalmak.*

AT4.3.6. A nyilvánosság és a tömegkommunikáció mint a társadalmi ellenőrzés és a befolyásolás eszközei.

AT4.3.7. *A kompromisszumok jelentősége a konfliktusok megoldásában. A konszenzus.*

AT4.3.8. A bel- és a külpolitika.

AZ ÁLLAM

AT4.4.1. Az állam szuverenitása, az alkotmány.

AT4.4.2. Az államforma. Köztársaság, köztársasági elnök. Demokratikus és diktatórikus állam.

AT4.4.3. Az állam politikai, honvédelmi, gazdasági, szociális, művelődésügyi, egészségügyi, építésügyi és környezetvédelmi feladatai.

AT4.4.4. A lakóhely közigazgatása: az önkormányzatok feladatai, az önkormányzati testületek, a helyi hatóságok.

AT4.4.5. Az állam központi szervei. A törvényhozás, a végrehajtás és a bírászkodás különválasztása. A törvényalkotás szerve: az országgyűlés.

AT4.4.6. A végrehajtás: a miniszterelnök és a kormány szerepe, miniszterek, minisztériumok.

AT4.4.7. A bíróságok szintjei és fajtái. Az alkotmánybírászkodás, a büntető- és a polgári peres bírászkodás, a közigazgatási bírászkodás.

AT4.4.8. A fegyveres testületek és a fegyveres erők.

AT4.4.9. *Az állami hatalom korlátai: a jogállam mint jogilag szabályozott és korlátozott államhatalom.*

A JOG

AT4.5.1. Alapvető emberi jogok.

AT4.5.2. Az emberi jogok az állampolgári jogok minimuma. Alapvető állampolgári jogok és kötelességek.

AT4.5.3. Az állampolgárság. Keletkezése és megszűnése. A személyi okiratok (igazolvány, útlevél stb.) megszerzésének és használatának szabályai. A különböző hatóságok és bíróságok előtti eljárás általános szabályai. A hadkötelezettség.

AT4.5.4. *A leggyakoribb jogügyletek (a munkavállalás, a munkaviszony megszűnésének esetei, következményei; öröklés, házasság, válás, adásvétel, csere, ajándékozás stb.) és az ezekkel kapcsolatos fontosabb jogszabályok.*

AT4.5.5. Néhány fontos jogszabály (közlekedési szabályok, szabálysértési eljárások, tan kötelezettség, szülői felügyelet, gyámság stb.).

AT4.5.6. A fiatakorúak jellegzetes bűncselekményei és büntetésük.

AZ EMBERISÉG GLOBÁLIS PROBLÉMÁI

AT4.6.1. A háború és béke, a fegyverkezés. A terrorizmus és az agresszivitás.

AT4.6.2. A szegénység. Népeségrobbanás és világelelmezési válság.

AT4.6.3. Az ökológiai válság. Környezetvédelem.

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

AT4.7.1. Nemzetközi együttműködés a gazdasági, a politikai, a tudományos és kulturális életben.

AT4.7.2. Az ENSZ Alapokmánya, szervei és szervezetei, működése.

AT4.7.3. Az európai szervezetek: az Európa Tanács, Európa Parlament, Közös Piac.

5. Történelem

A történelmi eseményeket és jelenségeket:

- a) a természeti;
- b) a politikai és intézményi;
- c) a gazdasági;
- d) a társadalmi és
- e) a szellemi tényezők figyelembevételével szükséges tárgyalni oly módon, hogy a tanulók az egyetemes és a magyar történelemről összefüggő, reális képet kapjanak, és világgossá váljanak számukra az európai és a magyar történelem közötti szerves kapcsolatok. Különös hangsúly helyezendő a gazdaság (főként a kereskedelem), valamint az eszmék történetére és a különböző társadalmi csoportok életmódjának bemutatására.*

* A fentiekben és a következőkben a vastagon szedett részek az Európa Tanács Kulturális Együttműködési Bizottságának ajánlásai.

Elemi szint

ET5.1. Történetek a mindennapi életről

Például: képek gyűjtögető, halászó, vadászó, földművelő és állattenyésztő népek életéből; varázslókról; a görögökről, a rómaiakról, a hunokról; a középkori falvak és városok életéről; a várakról és kolostorokról; a királyi udvarokról; a felfedezőkről és felfedezésekről; az ipari forradalomról, a közlekedés fejlődéséről; a modern európai életkörülmények kialakulásáról stb.

ET5.2. Mondák, történetek nevezetes eseményekről, híres személyekről

Például: görög és római mondák; mondák a vérszerződésről, Árpádról, a hét vezérről; történetek Szent Istvánról, Lászlóról, IV. Béláról, Nagy Lajosról, Hunyadi Jánosról és Mátyásról, Dózsa Györgyről és a végvári harcok hőseiről; a nagy erdélyi fejedelmekről, II. Rákóczi Ferencről, Mária Teréziáról, Széchenyi Istvánról és Kossuth Lajosról, Deák Ferencről és a modern Magyarország úttörőiről (tudósokról, feltalálókról, művészekről); háborúk és forradalmak hőseiről és áldozatairól stb.

ET5.3. Családtörténet és a lakóhely története

a tanulók gyűjtőmunkája alapján.

Alapszint

ŐSKOR ÉS ÓKOR

AT5.1.1. Ősi kultúrák.

AT5.1.2. Az ókori Mezopotámia és Egyiptom.

AT5.1.3. A zsidó vallás és műveltség.

AT5.1.4. Az ókori Görögország.

AT5.1.5. Az ókori Róma.

AT5.1.6. Pannónia.

AT5.1.7. A keresztény vallás és műveltség.

AT5.1.8. A népvándorlás.

AT5.1.9. Az ókor kulturális öröksége.

KÖZÉPKOR. EURÓPA ÉS A VILÁG

AT5.2.1. A feudalizmus.

AT5.2.2. Az európai államok kialakulása.

AT5.2.3. A bizánci kulturális örökség.

AT5.2.4. Az arab kultúra.

AT5.2.5. Ázsiai nomád kultúrák, afrikai népek.

AT5.2.6. Falusi és városi élet a középkorban.

AT5.2.7. Az egyház és a keresztes hadjáratok.

AT5.2.8. Államszervezet és törvénykezés.

AT5.2.9. A középkori gondolkodás és a művészetek.

AT5.2.10. Az ipari és a mezőgazdasági technika fejlődése, a könyvnyomtatás.

AT5.2.11. A humanizmus és a reneszánsz.

AT5.2.12. Európai népek küzdelmei a mongol és a török hódítások ellen.

AT5.2.13. Keresztmetszeti kép a föld néhány tipikus kultúrájáról a 14-15. században.

KÖZÉPKOR. MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

AT5.3.1. A magyar nép eredete és vándorlása.

AT5.3.2. Honfoglalás és a kalandozások.

AT5.3.3. A kereszténység felvétele és az államalapítás (Géza és Szent István).

AT5.3.4. A régi és az új rend küzdelme.

AT5.3.5. Az új rend megszilárdulása (Szent László és Könyves Kálmán).

AT5.3.6. Az Aranybulla.

AT5.3.7. A tatárjárás és az ország újjáépítése (IV. Béla).

AT5.3.8. Az Árpád-ház kihalása és a tartományurak hatalma.

AT5.3.9. A királyi hatalom helyreállítása az Anjouk alatt.

AT5.3.10. Gazdaság, társadalom, falvak és városok az Anjouk és Zsigmond korában.

AT5.3.11. Küzdelmek a török hódítók ellen (Hunyadi János).

AT5.3.12. Magyarország virágzása Mátyás idején.

AT5.3.13. Bevándorlók és telepések a középkori Magyarországon.

AT5.3.14. A középkori magyar kultúra kiemelkedő alkotásai.

ÚJKOR. EURÓPA ÉS A VILÁG

AT5.4.1. A nagy földrajzi felfedezések és hódítások.

AT5.4.2. Az európai kultúra találkozása más kultúrákkal.

AT5.4.3. A kapitalizmus fejlődése.

AT5.4.4. A modern államok felemelkedése.

AT5.4.5. Vallási reformmozgalmak. (Reformáció és ellenreformáció.)

AT5.4.6. A reneszánsz és a barokk.

AT5.4.7. A felvilágosodás kora.

AT5.4.8. Az ipari és mezőgazdasági forradalom.

AT5.4.9. A 18. és 19. század forradalmi. A liberalizmus és a nacionalizmus.

AT5.4.10. A szocializmus.

AT5.4.11. Az Osztrák-Magyar Monarchia, az egységes Olaszország és Németország kialakulása, a török birodalom felbomlása.

AT5.4.12. Az európai terjeszkedés és a gyarmatbirodalmak kialakulása.

AT5.4.13. Az első világháború és következményei.

AT5.4.14. Az orosz forradalom és a Szovjetunió.

AT5.4.15. Németország és Olaszország a két világháború között.

AT5.4.16. A demokratikus államok.

AT5.4.17. A második világháború.

AT5.4.18. A világ két részre szakadása, hatalmi tömbök.

AT5.4.19. A gyarmati rendszer felbomlása, a „harmadik világ”.

AT5.4.20. Európa napjaink világában.

AT5.4.21. Az európai egység felé vezető tendenciák Európa történetének különböző időszakában.

AT5.4.22. Tudományos, technikai és művészeti fejlődés a 19. és 20. században.

ÚJKOR. MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

AT5.5.1. Az 1514. évi parasztháború.

AT5.5.2. A mohácsi vereség és a kettős királyválasztás.

AT5.5.3. A várháborúk.

AT5.5.4. Élet a három részre szakadt Magyarországon.

AT5.5.5. Reformáció és ellenreformáció Magyarországon.

AT5.5.6. A Bocskai-felkelés.

AT5.5.7. Erdély „aranykora” (Bethlen Gábor).

AT5.5.8. A királyi Magyarországon (Zrínyi Miklós).

AT5.5.9. A török kiűzése.

AT5.5.10. A Rákóczi-szabadságharc.

AT5.5.11. A szatmári béke után: államszervezet, gazdaság, népesség. A soknemzetiségű Magyarország.

AT5.5.12. A felvilágosodás és a francia forradalom hatása. A magyar jakobinusok.

- AT5.5.13. A magyar nemzeti ébredés.
- AT5.5.14. A reformkor (Széchenyi, Wesselényi és Kossuth).
- AT5.5.15. A nemzetiségi kérdés.
- AT5.5.16. Forradalom és szabadságharc 1848–49-ben.
- AT5.5.17. Önkényuralom és kiegyezés (Deák Ferenc).
- AT5.5.18. A dualizmus kora. A modern Magyarország kezdetei.
- AT5.5.19. Magyarország az első világháborúban.
- AT5.5.20. Az 1918–19-es forradalom.
- AT5.5.21. Az ellenforradalom hatalomra jutása. Horthy Miklós kormányzóvá választása. A trianoni béke és következményei.
- AT5.5.22. A rendszer megszilárdulása (Bethlen István).
- AT5.5.23. Politika, gazdaság, társadalom, művelődés a két világháború közötti Magyarországon.
- AT5.5.24. A második világháború előtt: visszacsatolások, fasiszálódás.
- AT5.5.25. Magyarország a második világháborúban. A voronyezsi tragédia. Német megszállás. Kiugrási kísérlet, nyilas hatalomátvétel.
- AT5.5.26. Felszabadulás és megszállás.
- AT5.5.27. A koalíciós időszak.
- AT5.5.28. A párizsi béke és következményei.
- AT5.5.29. A „sztálini rendszer” Magyarországon.
- AT5.5.30. Az 1956-os forradalom és leverése.
- AT5.5.31. A Kádár-korszak.

Ajánlások

Az 1950-es évek elejétől hazánkban az emberrel és a társadalommal kapcsolatos általános ismeretek és főként a történelem oktatását ugyanannak az anyagnak a többszöri tanítása jellemezte. Ezt ugyan koncentrikus bővítésnek neveztük, de az esetek jelentős hányadában csupán felesleges ismétlés volt. A Nemzeti Alaptanterv követelményeinek megvalósítása, a helyi szükségletek és igények figyelembevétele, a tanulók tevékeny részvételével folyó nyugodt munka egyaránt ajánlatossá teszi az eddigi felesleges átfedések megszüntetését. A különböző iskolaszervezeti modellek más-más lehetőségeket nyújtanak a racionális tananyag-felépítésre. Minthogy — a demokratikus országok többségéhez hasonlóan — a domináns iskolaszervezet mellett a jövőben valószínűleg nálunk is eltérő iskolamodellek léteznek majd (a párhuzamos iskolaszervezetek kialakulása máris megkezdődött), a következőkben két **tananyag-elrendezési megoldást** vázolunk.

a) Javaslat a **nyolcosztályos általános iskola + hároméves szakmunkásképző** vagy **négyéves, érettségit adó középiskola** számára.

Ebben a szerkezetben az látszik a legjárhatóbb útnak, ha az általános iskola 3-6. osztályában folyó **elemi** integrált emberismeret és integrált társadalomismeret tantárgyat követően a 7-8. osztályban **alapszinten** történelmet tanítunk. A szakmunkásképző és a középiskola első két osztályában nem a történelem, hanem az egyéb ember- és társadalomismereti stúdiumok oktatása folyik alapszinten egy vagy két integrált tantárgy keretében. A középiskola harmadik és negyedik osztályában a „reál tagozatba” járók valamivel az alapszint fölött, a „humán tagozatosok” viszont emelt szinten (a társadalomtudományi jellegű felsőoktatási intézményekbe készülők pedig egészen részletesen) tanulják a történelmet és más társadalomismereti tantárgyakat.

b) Javaslat a **négyosztályos általános iskola + nyolcosztályos gimnázium**, illetve a **hatosztályos általános iskola + hatosztályos gimnázium** számára.

Mindkét szerkezet lehetővé teszi, hogy a gyerekek az első hat évfolyamon az „Ember és társadalom” műveltségi területet **elemi szinten** tanulják. A nyolcosztályos gimnázium harmadik osztályától a hatodik osztály végéig, a hatosztályos gimnázium első osztályától a negyedik osztály végéig a történelem és a többi ember- és társadalomismereti tömbök párhuzamosan taníthatók **alapszinten**. Az utolsó két évben ebben az esetben is ajánlatos az előző modellben ismertetett módon kialakítani a kétféle követelményrendszert.

Alapos megfontolást igényel az is, hogy helyi tantervében az iskola az Ember és társadalom műveltségterület öt tömbjét **milyen tantárgyak keretében tanítsa**. Melyik tömböket vonja össze. Például az integrált ember-, illetve társadalmi ismeretekbe, mit kapcsoljon a történelemhez, és mit tanítson külön tantárgyként? Többféle megoldás kínálkozik. Az „Emberismeret” könnyen integrálható az „Erkölcismerettel” s ez utóbbi a „Vallásismerettel”. A „Vallásismeret” a „Történelem” keretébe is jól illeszthető. A „Történelem” és a „Társadalmi ismeretek” integrációjáról már ma is vannak pozitív tapasztalataink. Járható útnak látszik az integrált „Emberismeret”, „Társadalmi ismeretek”, „Történelem” hármas tagolás is. Természetesen az iskolának jogában áll bármelyik tömböt külön tantárgyként is tanítani. Az, hogy az iskola végül is melyik utat választja, nevelési koncepciójától, a helyi lehetőségektől, valamint a program- és a tankönyvpiacra megjelenő választéktól függ. A legjobb megoldások a gyakorlati tapasztalatok alapján fokozatosan alakulhatnak ki.

